

Periklio kalba

II. 34. Tą pačią žiemą¹ atėniečiai, laikydamiesi seno papročio, surengė šitokias viešas ir iškilmingas laidotuves tiems, kurie pirmieji krito šiame kare.

Jie pirmiausia², pastatę palapinę, išdėlioja joje mirusiųjų kaulus ir leidžia tris dienas juos apžiūrinėti. Per tą laiką kiekvienas atneša saviesiems kas kokių nori daiktų. Po to, tą pačią laidotuvių dieną, dešimt vežimų, kiekvienai filei po vieną, veža kiparisinius karstus, kuriuose yra sudėti kiekvienos filės narių kaulai. Kartu vienas gultas yra gabenamas tuščias, skirtas be žinios dingusiems, kurie, surinkus užmuštuosius, nebuvo rasti. Kiekvienas, kas tik nori, ar jis būtų pilietis ar svetimšalis, gali dalyvauti eisenoje. Moterys, mirusiojo giminaitės, taip pat vyksta kartu ir aprauda laidojamuosius. Laidojami jie viešosiose kapinėse, kurios yra gražiausioje vietoje už miesto³. Čia yra įrengiamas bendras kapas visiems, kurie krito karuose; tik tiems, kurie krito prie Maratono, padaryta išimtis: norint pagerbti nepaprastą narumą, jiems kapas buvo įrengtas ten pat.

Po to, kai jie jau yra užkasti žemėje, vienas miesto parinktas vyras, kurį lydi supratingo žmogaus garsas bei šlovė ir kuris yra ypatingai vertinamas, sako šioms aplinkybėms pritaikytą giriamąją kalbą; po to visi skirstosi namo.

Šitokį laidojimą rengia atėniečiai. Tas paprotys pasiliko per visą karą, kada tik pasitaikydavo proga. O šį pirmą kartą kalbėtoju buvo parinktas Periklis, Ksantipo sūnus. Jis, skirtą valandą paėjęs atokiau nuo kapo, užkopė į aukštą tribūną, pastatytą tam tikslui, kad kuo daugiau žmonių galėtų kalbėtoją išgirsti, ir taip pasakė:

35. „Daugelis tų, kurie anksčiau manęs⁴ kalbėjo iš šios vietos, aukštindavo tą, kuris pirmas prie šių iškilmių pridėjo dar ir šito pobūdžio kalbas; nurodinėdavo, koks puikus yra paprotys tarti žodį, prisimenant tuos, kurie krito karuose. O aš manyčiau, jog užtenka, jeigu vyrams, kurie darbais parodė savo šaunumą, darbais yra parodoma ir derama garbė, kaip dabar jūs ir matote čia, šiose viešai surengtose laidotuvėse, ir, mano nuomone, daugybės vyrų nuopelnų nederėtų daryti priklausomų nuo vieno kalbėtojo, kuriam – ar jis turi, ar neturi sugebėjimų – vis tiek patikės.

Juk sunku yra saikingai kalbėti apie tokius dalykus, apie kuriuos šnekant, vargiai galima įtikinti žmones, kad tai, kas sakoma, yra tikra tiesa. Iš tikrųjų klausytojui, kuris yra gerai susipažinęs su padėtimi ir palankiai nusiteikęs, gali pasirodyti viena ar kita aplinkybė nušviesta silpniau, negu kad jis nori arba negu kad jam yra žinoma; o tas klausytojas, kuris nėra susipažinęs su padėtimi, gali iš pavydo pamanyti, jog viskas padidinta, jeigu jis išgirs tai, ko neįstengs suprasti. Juk pagyrimo žodžiai, pasakyti apie kitus, yra pakenčiami tiek, kiek tas, kuris juos girdi, jaučiasi esąs pajėgus pats atlikti tuos žygius, apie kuriuos klauso. O girdėdami apie žygius, kurie pranoksta jų jėgas, klausytojai ima pavydėti ir netikėti. Bet kadangi mūsų proseneliai pripažino šį paprotį girtinu, tai ir aš turiu laikytis nusistovėjusios tvarkos ir kiek galėdamas bandyti patenkinti kiekvieno iš jūsų norus ir lūkesčius.

36. Pirmiausia aš pradėsiu nuo jūsų prosenelių, nes ir teisingumas, ir padorumas reikalauja jiems suteikti garbę, šitokia proga prisimenant. Juk jie nuolatos ir visą laiką gyveno šioje šalyje ir iš kartos į

¹ Tą pačią žiemą – 431 m. pr. Kr.

² Miręs žmogus pirmiausia būdavo sudeginamas, paskui kaulai surenkami ir uždaromi urnoje arba karste, kurie buvo laidojami kapinėse (kartais urnos būdavo įmūrijamos ir virš žemės).

³ Gražiausios Atėnų kapinės buvo už Dipilo vartų.

⁴ Periklio kalba gerai perteikia ankstyvosios retorikos ypatybes. Ji turėjo patraukti klausytojus ne žodžių ar frazių puošnumu, o

kartą ją paveldėdami per savo šaunumą išsaugojo jos laisvę iki šiol. Todėl ir anie yra verti pagyrimo, o dar labiau mūsų tėvai, kurie paveldėtą galią ne be vargo iškėlė iki tokios didybės ir paliko dabartinei kartai.

Labiausiai tą galią padidinome mes patys, kurie ir dabar tebesame žaliūkų amžiaus, sustiprinome valstybę visais atžvilgiais tiek, kad ji dabar puikiausiai patenkina savo poreikius tiek karo, tiek ir taikos metu.

Apie karo žygius, kuriuose mes susilaukėme įvairių pasisėkimų, aš nenoriu tarp žmonių, kuriems tai yra žinoma, plačiai kalbėti ir neminėsiu, su koku ryžtingumu mes patys ar mūsų tėvai atrėmė barbarų ar kitų graikų puolimus. Aš noriu iš pradžių parodyti, koku būdu, kokios valstybinės santvarkos padedami ir kokiais keliais pasiekėme dabartinę didybę, o po to imsios aukštinti šiuos mūsų kritusius piliečius. Mano nuomone, dabartiniu atveju tinka apie tai kalbėti, ir naudinga bus išklausti visam susirinkimui, tiek miesto gyventojams, tiek ir svetimšaliams.

37. Mūsų valstybinė santvarka nėra kaimynų įstaigų pamėgdžiojimas: mes patys greičiau esame kai kam pavyzdys, negu sekame kitais. Ši santvarka vadinasi tautos valdžia, nes ji remiasi ne tautos mažuma, o dauguma⁵. Atsižvelgiant į skirtingus asmeninius poreikius, mūsų įstatymai teikia visiems lygias teises, o turint prieš akis politinę įtaką, jie užtikrina kiekvienam tokį jų laipsnį, kokį suteikia ne viena ar kita politinė partija, bet priklausomai nuo garso, kurį kiekvienas įsigyja savo šaunumu⁶. Net ir neturtingajam piliečiui, jeigu tik jis gali atlikti ką nors naudinga valstybei, dėl jo nežymios padėties niekas netrukdo pasiekti garbės ir įtakos. Taip mes laisvai tvarkome savo visuomeninį gyvenimą, o kasdieniniuose tarpusavio santykiuose nesame įtaringi: nerūstaujame dėl kaimyno, jeigu jis ką nors daro, siekdamas savo malonumo, ir nerodome apmaudo, kuris, nors ir nepakenkia, bet apsunkena žvilgsnį. Visai be prievartos tvarkydami savo asmeninį gyvenimą, visuomeniniuose santykiuose mes niekada neperžengiame įstatymų⁷ daugiausia iš pagarbos jiems: mes visada klausome tų asmenų, kurie tuo metu turi savo rankose valdžią, ir ypač rūpestingai vykdome tuos įstatymus, kurie yra išleisti skriaudžiamųjų naudai ir kurie, būdami nerašyti, nusižengėliams užtraukia visuotinę gėdą.

38. Mes esame suteikę daugybę progų savo dvasiai pailsėti po darbų: kasmet rengiame rungtynes ir iškilmingus aukojimus ir tinkamai tvarkome savo namų gyvenimą, kuris kasdieniniais smagumais nugena nuobodulį. Dėl mūsų miesto didumo suplaukia čia visokios gėrybės iš viso pasaulio, ir mes galime mėgautis tiek kitų žmonių sukurtomis gėrybėmis, tiek ir naudotis savo žemės vaisiais.

39. Nuo savo priešininkų mes skiriamės ir savo rūpinimusi kariniais reikalais. Mat mūsų miestas yra atviras visiems, ir mes niekada netremiame svetimšalių⁸, niekam netrukdome nei sužinoti, nei pamatyti ką nors iš baimės, kad koks nors priešas, išgirdęs kokią nors mūsų paslaptį, galėtų ją pasinaudoti: mes pasitikime ne kokiais nors pasirengimais ar karinėmis gudrybėmis, kiek savo drąsa ir sutarimu atviruose veiksmuose. Ir auklėjimo reikaluose – jie iš pat mažens varginančiais pratimais⁹ stengiasi išauginti narsius vyrus, o mes leidžiame laiką be jokios prievartos ir vis dėlto esame pajėgūs, jeigu tenka atremti mums lygų priešą. Kad taip yra, štai ir įrodymas: lakedaimoniečiai žygiuoja į mūsų žemę ne vieni, bet su visais savo sąjungininkais, tuo tarpu mes, patys vieni užpuolę kaimynų kraštą, ten, svetimijoje šalyje, dažniausiai nesunkiai nugalime tuos, kurie gina savo turtą ir savuosius.

Nė vienas priešas dar niekada nesusitiko su visomis mūsų sutelktomis pajėgomis, nes mes tuo

patriotinėmis idėjomis, argumentų tvirtumu, meile poliui, dėstymo aiškumu.

⁵ Atėniečiai labai didžiavosi demokratija.

⁶ Šaunumas (ἀρετή) tai įvairių dorybių (narsumas, dora, veikla visuomenės labui etc.) visuma.

⁷ Graikų poliai galėjo egzistuoti tik besąlygiškai laikydamiesi rašytinių įstatymų ir nerašytų visuomenės papročių.

⁸ Sparta nepakentė svetimšalių.

⁹ Spartiečiai daug dėmesio skyrė jaunuolių fiziniam parengimui.

pačiu metu rūpinamės ir savo laivynu, ir savo piliečius siunčiame į daugelį sausumos žygių. Todėl kai kur nors susidūrę su kokia nors mūsų kariuomenės dalimi priešai ją nugali, paprastai giriasi visus mus atmušę, o, patyrę pralaimėjimą, tvirtina, jog juos įveikusios visos mūsų pajėgos.

Nors mes paprastai pavojus sutinkame veikiau abejingai nusiteikę, negu grūdindamiesi apsunkinančiais pratimais, veikiau iš mums būdingo narsumo, o ne paisydami įstatymų nurodymų, tačiau turime tą pirmenybę, jog iš anksto nesivarginame būsimais sunkumais, o patekę į juos, pasirodome narsūs nė kiek ne mažiau negu tie, kurie visą laiką save didžiai vargina.

Ir šiuo, ir daugeliu kitų atžvilgių mūsų miestas yra vertas nusistebėjimo.

40. Mes mylime grožį be išlaidumo ir išmintį be suglebimo: turtas mums yra veikiau paskatinimas veikti, negu proga žodžiais pasigirti. Pareikšti apie savo neturtingumą niekam nėra gėda, daug didesnė gėda darbu jo neįveikti. Tie patys piliečiai rūpinasi savo šeimos ir visuomeniniais reikalais, o jeigu kai kurie visą savo rūpestį nukreipia kitur, tai ir jiems nėra visai svetimi valstybės reikalai. Mat tik mes vieni nė kiek visuomeniniais reikalais nesirūpinantį žmogų laikome ne tik neveikliu, bet ir nenaudingu bendruomenės nariu. Taigi mes patys apsvarstome savo veiksmus ir stengiamės juos teisingai įvertinti, manydami, jog ne kalbos kenkia darbams, o daugiau žalos būna iš to, jeigu imamasi darbo iš anksto žodžiais neišsiaiškinus, ką reikia daryti.

Nuo kitų mes skiriamės dar ir tuo, kad, imdamiesi kurio nors žygio, parodome drąsą ir visapusiškai apsvarstome tai, ko rengiamės imtis, tuo tarpu kitiems nežinojimas suteikia drąsos, o apsvarstymas – neryžtingumo. Pagrįstai gali būti laikomi stipriausios dvasios tie žmonės, kurie, aiškiausiai žinodami ir tai, kas siaubinga, ir tai, kas malonu, vis dėlto nevengia pavojų.

Taip pat mes skiriamės nuo daugelio kitų parodydami savo dvasios šaunumą: mat draugais mums tampa ne tie, iš kurių mes patiriame ką nors gera, bet tie, kuriems patys patarnaujame. Be abejo, tas, kuris atliko paslaugą, turi tvirtesnę padėtį, nes savo prielankumu priverčia paslaugos gavėją jaustis kaltu; priešingai, tas, kuris susilaukė paslaugos, jaučiasi daug nesmagiau, žinodamas, jog jo atsisteisimas bus vertinamas ne kaip prielankumas, bet kaip gražinama skola. Mes vieni nesvyruodami atliekame paslaugas ne tiek vildamiesi naudos, kiek iš pasitikėjimo, besiremiančio laisve.

41. Trumpai sakant, aš tvirtinu, kad visas mūsų miestas yra Graikijos švietimo židinytis; man atrodo, kad kiekvienas atskiras žmogus mūsų tarpe gali prisitaikyti prie įvairiausių veiklos rūšių ir atlikdamas savo darbą dailiai ir mikliai, geriausiai gali pasiekti patenkinamą padėtį. Kad viskas, kas čia pasakyta, yra ne skambūs žodžiai, pasakyti šia proga, o tikra teisybė, parodo pati mūsų miesto galia, kurią mes pasiekėme kaip tik dėl šių ypatybių. Iš tikro jis vienas iš visų dabartinių valstybių atlaiko išmėginimą ir pasirodo didingesnis, negu kad paskalos jį piešia; jis vienas nei puolančiam priešui nekelia pasipiktinimo pralaimėjimo atveju, nei pavaldinių priekaištų, kad jie yra nevertų žmonių valdomi.

Mumis, sukūrusiais šią galybę, aiškiai pasireiškiančią ir paliudytą svarbiais įrodymais, stebėtis ir dabartinės, ir ateinančios kartos žmonės. Ir mes visai nesame reikalingi nei Homero, nei kieno nors kito pagyrimų, kurie savo žodžiais galės suteikti smagumo vienai akimirkai, tuo tarpu kai tikrais žygiais pagrįsta teisybė suardys susidarytą vaizdą. Savo narsumu mes įsiveržėme į visas jūras ir žemes, visur palikome savo rūstybės ir prielankumo amžinų paminklų.

Taigi už šitokią valstybę kovodami, žuvo šie kariai, kilniai trokšdami likti jai iki galo ištikimi. Ir, žinoma, už šią tėvynę turi trokšti visokį vargą pakęsti kiekvienas iš mūsų, kurie likome gyvi.

42. Apie mūsų valstybės reikalus aš taip ilgai kalbėjau dėl tos priežasties, kad galėčiau jums parodyti, jog mes ir tie žmonės kurie nieko panašaus neturi, kovojame nelygią kovą, taip pat kad savo giriamąją kalbą, skirtą tiems, kuriuos čia miniu, padaryčiau aiškia ir įvairiausiai įrodymais paremtą.

Iš tikrųjų tai, kas buvo svarbiausia, jau yra pasakyta: mat aš čia iškeliau šių karių ir į juos panašių

vyrų šaunumą ir žygius, kurie buvo tikra mūsų valstybės puošmena; ir nedaug atsiras helėnų, kurių žygius tiek galėtų atitikti pagiriamasis žodis. Mano nuomone, šiuos karius ištikusi žūtis pirmiausia parodė ir galutinai patvirtino jų didį šaunumą.

Juk yra visiškai teisinga laikyti, kad tuos trūkumus, kurie juose pasireiškėdavo kitais atžvilgiais, nustelbia vyriškas šaunumas, parodytas kovose su priešais už tėvynę: savo taurumu nuplovę blogį, jie suteikė visai valstybei daugiau naudos, negu savo ydomis pridarė žalos asmeniniame gyvenime.

Nė vienas iš šių kritusiųjų karių neparodė silpnavališkumo, pasirinkdamas turtų teikiamą smagumą, arba, tikėdamasis išbristi iš skurdo ir bent kiek praturtėti, nepasitraukė siaubingam pavojui iš kelio. Už visas šias gėrybes juos labiau traukė noras atkeršyti priešams, ir pripažindami puikiausiu dalyku drąsiai sutikti pavojus, jie panorėjo iškęsti visokį vargą ir atkeršyti priešui, o minėtų gėrybių atsisakyti. Savo žygio, dar ateities apniaukto, netikrumą skaidrindami viltimi, o kovoje akis į akį susidūrę su pavojum, jie pasirinko vienintelį kelią – pasitikėti savo pačių jėgomis. Ir atremdami priešus jie mane, jog yra garbingiau nukentėti, negu bailiai trauktis ir taip gelbėti savo gyvybę. Jie ne tik išvengė gėdingų kalbų, bet savo krūtinėmis atlaikė visą tą žygį, ir likimo lėmimu per trumpą akimirką žuvo, veikiau apsupti šlovės negu jausdami siaubą.

43. Savo kilniu elgesiu šie vyrai pasirodė verti valstybės piliečiai. O kiti, išlikę gyvi, turėtų trokšti pasiekti saugesnę išeitį ir priešų atžvilgiu parodyti nė kiek ne menkesnį dvasios tvirtumą. Jūs turite ne tiksliai žodžiais paisyti narsumo teikiamos naudos, – apie tai gal kas nors plačiai kalbės (nors jūs ir patys tai žinote ne blogiau už jį), suminėdamas visas gėrybes, kokias tik teikia priešų atrėmimas, – bet kas dieną turite savo darbe turėti prieš akis mūsų valstybės galią, ja žavėtis ir ją pamilti. Ir jeigu mūsų valstybė jums pasirodys didinga, jūs turite suvokti, jog ją sukūrė narsūs vyrai, žiną, ką reikia daryti, savo veiksmuose parodę savigarbos jausmą. O jeigu savo užmojuose jie ir patirdavo kokį nors nepasisekimą, vis dėlto netarė turį pagrindą palikti miestą be jų šaunumo ir jam atidavė gražiausią meilės auką.

Bendrajam reikalui atiduodamas savo gyvybę, kiekvienas sau užsitikrino neblėstančią garbę ir puikiausią kapą, – ne tiek šitą, kur ilsisi jo kaulai, bet tą, kur neužmirštama amžiais pasilieka jo šlovė kiekviena proga, kai tik paminimas jo žodis ar veiksmas. Žymiųjų karių kapas yra visa žemė, ir apie juos byloja ne tik antkapių užrašai gimtojoje šalyje, bet svetimame krašte atminimas labiau apie jų narsumą negu apie jų žygį amžinai pasilieka gyvas kiekvieno žmogaus širdyje.

Ir jūs dabar stenkitės rungtyniauti su šiais vyrais, būdami įsitikinę, jog laisvė yra tikroji laimė, o narsumas yra tikroji laisvė, ir bailiai nesižvalgykite į karinius pavojus. Juk ne tik nelaimingieji, kurie neturi vilties pasiekti kokią nors gerovę, jaučia tvirtesnį pagrindą negailėti savo gyvybės, bet kaip tik tie, kuriems gresia pavojus, kad jų dabartiniame gyvenime gali įvykti pasikeitimas, ir kurie, jeigu tik atsitiks kokia nelaimė, gali susilaukti pakitimų į blogąją pusę. Mat vyrą, turintį kilnaus išdidumo, labiau slegia pasirodymas suglebėliu ir iš to kyląs pažeminimas, negu nejaučiamai ateinanti mirtis, sutinkama narsiai ir tikintis bendro labo.

44. Štai kodėl dabar aš neketinu sielvartauti su jumis, čia susirinkusieji šių žuvusiųjų tėvai, bet veikiau jus raminti. Juk tie, kurie išaugo pergyvenę visokias nelaimes, žino, jog tikrai laimingas yra tas, kuris užbaigia savo dienas, panašiai kaip šie kariai, garbinga mirtimi, arba kuris, panašiai kaip jūs, liūdi garbingu liūdesiu, kam likimo buvo lemta užbaigti gyvenimą tą akimirką, kai jis jautė pilną laimę.

Žinoma, aš gerai suprantu, kad jus sunku tuo įtikinti, nes jūs, matydami kitų laimę, dažnai prisiminsite tuos laikus, kai ir patys panašiai džiaugėtės: sielvartauja žmogus, praradęs ne tas gėrybes, kurių nebuvo patyręs, bet netekęs to, prie ko buvo pripratęs ir ko dabar nebėra.

Reikia parodyti tvirtumą: tie, kurie yra tokio amžiaus, kad dar gali susilaukti vaikų, turi guosti save

kitų įpėdinių viltimi. Šie būsimieji vaikai leis kai kuriems asmeniniame gyvenime užmiršti tuos, kurių jau nėra, o valstybei suteiks dvigubą naudą: nesumažės jos gyventojų skaičius ir bus labiau užtikrintas jos saugumas. Juk negalima manyti, kad, svarstant viešuosius reikalus, gali duoti teisingų patarimų tas, kuris nejaučia vienodo pavojaus netekti savo vaikų. O tie iš jūsų, kurie jau peržengėte tą amžių, laikykite laimėjimu tą didesnę gyvenimo dalį, kurią jūs nugyvenote laimingai, tikėkite, jog jums beliko trumpai gyventi, ir guoskite save šių, savo kritusių sūnų, šlove. Juk tik garbės troškimas niekada nesensta; net iškaršusiems seneliams tiek džiaugsmo neteikia, kaip sako, laikini laimėjimai, kiek garbė.

Jūs, šių žuvusiųjų sūnūs ir broliai, kurie čia stovite, jūs turėsite, kaip matau, atlaikyti smarkias varžybas. Mat tą, kurio jau nebėra, paprastai kiekvienas aukština, todėl kad ir koks bebūtų jūsų šaunumas, vargiai būsite laikomi jiems lygūs, bet truputį žemesni. Mat kiekvieną, kol gyvas, persekioja varžovų pavydas, o kai pasitraukia iš kelio varžovai, susilaukia prielankumo ir garbės.

Jeigu dar reikia man paminėti ir mūsų šauniąsias moteris, kurios dabar tapo našlėmis, tai aš viską pasakysiu trumpais raginimo žodžiais: jums didelė šlovė – nepasirodyti blogesnėmis už savo moterišką prigimtį ir pasistengti, kad vyrų tarpe apie jus nebūtų kalbos nei gera, nei bloga prasme.

[...]

46. Savo kalboje aš jau pasakiau viską, ką laikiau reikalinga pasakyti šiomis aplinkybėmis pagal seną paprotį, ir šie mūsų laidojamieji iš tikrųjų yra deramai pagerbti. O jų vaikus, iki jie subręs, visuomenės sąskaita išlaikys valstybė, tuo pačiu suteikdama naudingą vainiką už šias garbingas kovas tiek šiems mirusiems, tiek ir pasilikusiems gyviems. Valstybėje, kur šaunumas yra puikiausiai atlyginamas, ir piliečiai būna šauniausi.

O dabar kiekvienas, apraudojęs savo artimuosius, grįžkite namo.”

Maras Atėnuose

47. Tokios laidotuvės buvo tą žiemą. O jai praėjus, baigėsi ir pirmieji šio karo metai.

Vos tik prasidėjus vasarai, peloponesiečiai ir jų sąjungininkai su dviem trečdaliais savo kariuomenės įsiveržė¹⁰, kaip ir pirmą kartą, į Atiką. Jiems vadovavo lakedaimoniečių karalius Archidamas, Dzeuksidamo sūnus. Jie sustojo šalyje ir niokojo laukus. Vos keletą dienų pabuvus jiems Atikoje, tarp atėniečių pasirodė pirmieji ligos požymiai. Sako, jog liga ir anksčiau pasirodydavusi daugelyje vietų, ypač Lemne ir kitose srityse, bet tokio baisaus maro ir tokio žmonių mirtingumo niekas neatsimena. Mat nei gydytojai nieko nepagelbėdavo: iš pradžių jie gydė nesusipažinę su liga ir dažniausiai patys mirdavo, nes daugiausia lankydavosi pas ligonius; ir apskritai bejėgės buvo bet kokios žmogaus priemonės. Kiek besimeldė žmonės šventyklose, kiek besikreipdavo į orakulus ir panašias vietas, viskas buvo be naudos; pagaliau, nelaimių prislėgti, metė ir šias priemones.

48. Sako, kad iš pat pradžių liga pasirodė Aitopijoje, už Egipto, po to nusileido į Egiptą ir Libiją ir paplito po didelę persų karaliaus valdų dalį. Atėniečių miestą ji užgriuvo netikėtai ir pirmiausia apėmė Pirėjo gyventojus, kurie pasakojo, kad peloponesiečiai apnuodiję jų vandens talpyklas (šaltinių-šulinių tuo metu ten dar nebuvo). Vėliau ji pasiekė aukštutinį miestą¹¹, ir ėmė mirti daug daugiau žmonių. Tegu sau apie šią ligą kiekvienas kalba kaip išmano, žiūrint ar jis gydytojas, ar visai nieko apie gydymą nenutuokiąs, tegu sau sprendžia kiekvienas apie tokio stipraus pasikeitimo priežastis, kurios gali sukelti tokį suirimą. Aš gi papasakosiu, kokia buvo toji liga, ir nurodysiu požymius, kad, juos pamatęs, jei kada nors ji vėl pasikartos, niekas nebeapsiriktų, iš anksto jau kai ką žinodamas: tai aš galiu paaiškinti, nes pats persirgau ir asmeniškai stebėjau kitus sergančius.

¹⁰ Spartiečiai vėl įsiveržė 430 m. pr. Kr.

¹¹ Aukštutinis miestas – Atėnai, kurie buvo jūros atžvilgiu aukščiau už uostą Pirėją.

49. Visų nuomone, tie metai kitų ligų atžvilgiu buvo patys sveikiausi; o jeigu kas kiek anksčiau negalavo, tas jo negalavimas dabar perėjo į marą. Kiti, buvę sveiki, be jokios aiškios priežasties staiga pajusdavo iš pradžių stiprų karštį galvoje, jiems parausdavo ir užsidegdavo akys. Po to vidinės kūno dalys, gerklė ir liežuvis, tapdavo kraujuotos, kvėpavimas – netaisyklingas ir dvokiąs. Po šių požymių ligoniai imdavo čiaudėti ir užkimdavo, o po trumpo laiko įsimesdavo skausmas į krūtinę ir prasidėdavo smarkus kosulys. O įsimetusi į skrandį, liga jį apskudavo ir po to visokiais būdais, kiek tik jų gydytojai yra pavadinę skirtingais vardais, išsiliedavo tulžis, sukeldama tuo pačiu metu didelius skausmus. Daugelį ligonių užpuldavo žagulys be vėmimo ir sukeldavo stiprius traukulius, kurie vieniems tuojau praeidavo, kitiems – daug vėliau. Paliestas iš paviršiaus kūnas nebuvo nei ypatingai karštas, nei išblyškęs, bet rausvas ir tamsiai melšvas, mažais spuogeliais ir skauduliais nubertas. Tačiau iš vidaus ligonius degindavo toks karštis, kad jie ant savęs nepakęsdavo net ploniausių drabužių ar drobinių apsiaustų, ar ko nors kito, nusirengdavo nuogi ir su didžiausiu malonumu stengėsi pulti į šaltą vandenį. Daugelis, be priežiūros palikę, nenumaldomo troškulio kankinami, iš tikrųjų šokdavo į šulinius. Vienodai buvo pavojinga ligoniui ir per daug, ir per mažai gerti. Be paliovos kankindavo ligonius neramumas ir nemiga. Kol liga stiprėjo, kūnas iš karto nesuglebdavo ir stipriau, negu galima būtų laukti, grumdavosi su antkryčiu. Todėl dauguma nuo vidinio karščio žūdavo septintą ar devintą dieną, vis dar turėdami kiek jėgų. O jeigu ligonis išgyvendavo tas dienas, liga įsimesdavo į pilvą ir sukeldavo smarkų pūliavimą ir nesulaikomą viduriavimą. Daugelis to nusilpninti vėliau ir mirdavo. Pradžioje įsitvirtinusi galvoje, liga pereidavo nuo viršaus per visą kūną; o jeigu kas ir išgyvendavo pavojingiausią būklę, antkryptis pasireikšdavo galūnėse: apimdavo gėdingąsias dalis, rankų ir kojų pirštus, ir daug kas pasveikdami jų netekdavo, o kai kurie net prarasdavo regėjimą. Buvo ir tokių, kurie pasveikę staiga visai neteko atminties: jie nieko nebežinojo nei patys apie save, nei nebepažindavo savo artimųjų.

50. Kad šios ligos pobūdis pranoko bet kokią apsakymą, jau matyti iš to, jog kiekvieną ji apimdavo tokia jėga, kad žmogaus prigimtis negalėdavo atsisipirti. Kad ji buvo kažin kas nepaprasto, aiškėja štai iš ko: visi paukščiai ir keturkojai, kurie maitinasi lavonais, prie jų arba neidavo, nors daugybė buvo nepalaidotų žmonių, arba žūdavo, jeigu tik jų paragaudavo. Va, ir šito įrodymas: aiškiai pranyko tokie paukščiai, jų nebebuvo matyti nei apie lavonus, nei kur kitur. Ypač aiškus buvo toks lavonų poveikis šunims, nes jie gyvena arti žmonių.

51. Apskritai tokia buvo toji liga, praleidžiant daugybę skirtingų požymių, kurie pasireikšdavo atskirais atvejais. Jokia kita iš paprastųjų ligų tuo metu žmonės nesirgo: jeigu kokia ką ir apsėsdavo, pereidavo į šį antkrytį. Mirė ir tie, kuriais niekas nesirūpindavo, ir tie, kuriuos supo visokiausia globa.

[...]

Vertė Leonas Valkūnas

Graikų literatūros chrestomatija, sudarė ir komentarus parašė Dalia Dilytė, parengė Irena Štikonaitė, Vilnius: Mintis, 2008, p. 544–554.